

УДК 378. 147

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

*Н. С. Немцева, к. п. н., доцент, «Красноармійський індустріальний інститут
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
Nedni@rambler.ru*

У статті досліджується процес професійно-особистісного становлення майбутніх фахівців через призму культурно-освітнього середовища та систему підготовки студентів у вищому навчальному закладі. Зазначається, що психологічна готовність до професійної діяльності характеризується наявністю у фахівця знань, умінь і навиків, засвоєних та набутих через ціннісне світосприйняття.

Ключові слова: професійне становлення, професійна діяльність, соціокультурні цінності, професійно-особистісне становлення, майбутні спеціалісти, культура, культурно-освітнє середовище.

Постановка проблеми. Сучасні соціально-політичні й економічні зміни, що відбуваються в нашій країні та зумовлюють модернізацію вітчизняної системи освіти, викликають необхідність створення сприятливих умов для розвитку та реалізації потенційних можливостей майбутніх фахівців-економістів. На відміну від попередніх часів, коли домінуючими факторами розвитку людини виступали її власні зусилля щодо свідомої зміни своїх професійних навиків через саморозвиток та самовдосконалення, сьогодні цей процес мотивується переважно соціальним оточенням та економічними

умовами життєдіяльності суспільства.

Нестабільність, різноспрямованість факторів економічного розвитку посилюють невизначеність, що, з одного боку, ускладнює вибір самої сфери майбутньої трудової діяльності молоді, а з іншого – позначається на її професійному становленні. Тому перед сучасною системою освіти в Україні досить гостро постають проблеми створення такого освітнього середовища, яке б могло достатньо швидко реагувати на динамічні соціально-економічні зміни суспільства та сприяти формуванню необхідних для майбутньої професійної діяльності властивостей і якос-

тей особистості студентів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Економічні дослідження, в яких тим чи іншим чином підіймаються проблеми професійної освіти, базуються на взаємозв'язку між ринками праці та освітніх послуг. Вважається, що високий попит на певну професію зумовлює зростання ставок заробітної плати. У свою чергу, прагнення до отримання більш високих доходів детермінує високий попит на відповідні освітні послуги. Отже, вибір сфери професійної діяльності знаходиться у прямій залежності від кон'юнктури ринку праці [1 – 4].

Однак, економічний підхід, в якому на передній план висувається раціональна поведінка господарюючого суб'єкта і його прагнення до реалізації своїх економічних інтересів, не враховує цілий ряд змінних, під впливом яких, власне, цей інтерес і може бути реалізованим. Важливим у цьому відношенні є розуміння взаємозв'язку між економічною мотивацією до вибору професії, з одного боку, і можливістю досягнення поставленої мети у освітньому процесі, з іншого.

Як відомо, формування у суб'єкта професійних знань і навиків відбувається через складний механізм впливу на його свідомість і ґрунтується на психофізичних властивостях особистості. Тому здобуття професійної освіти об'єктивно є більш довготривалим процесом, ніж зміна кон'юнктури ринку праці. Відповідно, ці процеси входять у дисонанс один з одним і вимагають синхронізації. Цілком зрозуміло, що ця проблема не може бути вирішеною у межах виключно економічного підходу і вимагає залучення досягнень психології та соціології.

У соціально-психологічних теоріях Б. Ананьєва, Л. Божович, Е. Кузьминої, Б. Паригіна, Я. Пономарьова професійний розвиток розглядається як результат соціальної селекції і соціалізації, що передує вибору професій [5].

У психодинамічних теоріях Е. Кричченка, О. Леонтьєва, І. Павлова інстинктивні спонукання, емоційно забарвлений досвід, отриманий у ранньому дитинстві розглядаються як детермінанти професійного розвитку [5]. Найважливішу роль, на думку цих

вчених, відіграє реальна ситуація у світі професій, яку спостерігає особистість у дитинстві та ранній юності. Натомість представники психології розвитку (Л. Віготський, Є. Ісаєв, В. Слободчиков) чинниками професійного становлення вважають попередню (до вибору професії) освіту і психічний розвиток школяра [6]. Ці уявлення про фактори професійного розвитку дозволили Б. Ананьєву, Л. Божович, Л. Віготському, О. Леонтьєву та С. Рубінштейну віднайти у процесі професійного становлення існування суперечностей двоякого роду, а саме: між особистістю і зовнішніми умовами її життєдіяльності, тобто середовищем існування; а також внутрішньо особистісні суперечності [5].

Виходячи із теоретичних досягнень представників економічної науки та психології, ми приходимо до висновку, що вирішення проблеми професійного становлення студентів має відбуватися через створення особливого середовища як певної цілісності, яка поєднує сукупність умов, у яких відбуваються і розвиток, і освіта, і професійне становлення людини.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є вирішення проблеми створення освітнього середовища ВНЗ, в якому б забезпечувалися сприятливі умови професійно-особистісного становлення студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні усе більш очевидним є те, що професійне становлення студентів відбувається не лише в результаті цілеспрямованої педагогічної діяльності викладача, але й під впливом самого життя, навколишньої дійсності, середовища. Не виникає сумніву в тому, що найбільш важливу роль у професійному становленні студентів відіграють змістовні й процесуальні аспекти інноваційності освітнього процесу у вищій професійній школі, які можуть бути забезпечені культурно-освітнім середовищем. Оскільки очевидно, що у професійній освіті на зміну ідеології «інформаційно-описового викладання» надходить ідеологія методологічної спрямованості навчання, яка, як зазначає В. Краєвський, покликана допомогти студентові перейти від змістовно-відбивного отримання наукових знань до конструктивно-діяльнісного. Тому в сучасній педагогіч-

ній науці особливої актуальності набуває проблема організації цілісного культурно-освітнього середовища як умови професійного становлення майбутнього фахівця, який орієнтується на усвідомлення своєї діяльності як креативно-особистісної, що мотивована ширим і шанобливим ставленням.

У перші роки роботи молоді фахівці усвідомлюють основні цілі професійної діяльності, переносять у безпосередню практичну діяльність професійні знання, уміння і навички, здобуті у процесі навчання у вищому технічному навчальному закладі. Від успішності їхнього самовдосконалення в культурно-освітньому середовищі навчального закладу, а також процесу самовизначення й самореалізації у процесі професійного становлення залежить ефективність усієї подальшої професійної діяльності майбутнього фахівця.

Дослідження умов, що сприяють професійному становленню студентів вищого навчального закладу, припускає розгляд декількох аспектів і призводить до необхідності теоретико-методологічного висвітлення суті культурно-освітнього середовища, а також визначення його взаємодії із навчально-педагогічною діяльністю і особистісним становленням майбутнього фахівця.

За такого підходу, однак, бракує розгорнутого аналізу специфіки культурно-освітнього середовища як умови формування професійного становлення майбутніх фахівців конкретних галузей. Це стосується, зокрема, економічних, інженерних професій, де своєрідне поєднання проблем, спричинених, з одного боку, їхньою об'єктивною складністю й динамічністю, а, з іншого – соціально-економічними негараздами та потрясіннями, створює у багатьох випадках особливо напружені психологічні (й соціально-психологічні) ситуації. Це зумовлює потребу в дослідженнях культурно-освітнього середовища, що сприяє професійному становленню студентів, які могли б зважувати специфіку предмету навчання, оцінювати способи і соціальні умови економічної діяльності та володіти здатністю до їхнього узагальнення.

Зауважимо, що професійна діяльність – це соціально значуща діяльність, виконання якої вимагає спеціальних знань, умінь і

навичок, а також професійно обумовлених якостей особистості. Залежно від змісту праці (предмета, мети, засобів, способів і умов) розрізняють певні види професійної діяльності. Співвідношення цих видів з вимогами, що висуваються до людини, утворює професію. Але при цьому провідним чинником професійного становлення особистості залишається система об'єктивних вимог до неї, детермінованих професійною діяльністю, у процесі виконання якої і виникають нові властивості й якості. Зміна або перебудова способів її виконання та становлення до провідної діяльності обумовлюють стадіальність розвитку особистості.

Вивчення наукової літератури (І. Валієв, Н. Горнова, Г. Железовська) дозволило визначити професійно-особистісне становлення студентів в умовах культурно-освітнього середовища ВНЗ як процес розвитку її компонентів, спрямований на формування професійних знань, умінь і навичок, опанування ділової взаємодії і творчої діяльності в сукупності з професійно важливими якостями особистості майбутнього фахівця. Іншими словами, професійне становлення – це «формування» (перетворення) особистості, адекватне вимогам професійної діяльності[8].

У цьому процесі багато що залежить від самої особистості, від її ставлення до професійної праці. Виконуючи ту чи іншу роботу, формуючи певне відношення до неї, особистість відтворює в собі нові властивості й якості. У процесі професійного становлення вони об'єднуються із вже наявними особливостями, а також між собою, утворюючи при цьому комплекси якостей. Таким чином, професійне становлення особистості – це частина онтогенезу людини з початку формування професійних намірів до закінчення активної професійної діяльності.

Освіта, професійні знання й уміння, загальні і спеціальні здібності, соціально значимі та професійно важливі якості складають професійний потенціал розвитку фахівця. Його реалізація залежить від багатьох чинників: біологічної організації людини, соціальної ситуації, характеру професійної діяльності, активності особистості, її потреби в саморозвитку і самоактуалізації [7].

Професійне становлення, як вказують

Н. Глуханюк, Є. Клімов, Т. Кудрявцев, охоплює тривалий період життя людини і складає близько 35 – 40 років [3]. Протягом цього періоду відбуваються доволі різні процеси, пов'язані з визначенням життєвих і професійних планів, змінами соціальної ситуації та провідної діяльності, перебудови її структури. Тому для визначення напрямів формування умов професійного становлення особистості у рамках культурно-освітнього середовища виникає необхідність розбиття цього процесу на певні періоди або стадії. У зв'язку з цим постає питання про критерії виділення стадій у безперервному процесі професійного становлення.

Т. Кудрявцев, один із вчених, хто вперше глибоко дослідив проблему професійного становлення особистості, у якості критеріїв виділення стадій цього процесу обрав ставлення особистості до професії і рівень виконання діяльності. Він виділяє чотири стадії :

- виникнення і формування професійних намірів;
- професійне навчання і підготовка до професійної діяльності;
- входження в професію, активне її освоєння і пошук себе у виробничому колективі;
- повна реалізація особистості у професійній праці [9].

Окрім цього підходу набула поширення періодизація процесу професійного становлення, запропонована Є. Клімовим. У ній виділяється три стадії:

- стадія адаптації (12–17 років) – підготовка до свідомого вибору професії;
- стадія професійної підготовки (15–23 роки) – опанування знань, умінь і навиків майбутньої професійної діяльності;
- роки до пенсійного віку – входження в систему міжособистісних стосунків у професійних спільнотах і подальший розвиток суб'єкта діяльності.

У слід за Н. Глуханюк у динаміці діяльності студентів у процесі професійного становлення можна розглянути стадії як ілюстрацію суб'єкт-суб'єктних стосунків з приводу входження майбутнього спеціаліста у професію в умовах культурно-освітнього середовища ВНЗ. На стадії оптації професійна діяльність, яку обирає студент, відби-

вається не завжди адекватним уявленням про її соціальну значущість: умови праці, матеріальні блага, зміст професійної діяльності у майбутнього спеціаліста представлені, як правило, досить поверхнево.

Розвиток діяльності на другій стадії (професійна підготовка) проходить від навчально-пізнавальної до навчально-професійної, і далі – до реальної професійної діяльності. Завдання ВНЗ як освітнього закладу – це освоєння і розвиток навчально-пізнавальної діяльності студента. При цьому результатом його профпідготовки має стати освоєння професійної діяльності. У ході цього процесу, виникає протиріччя між метою і соціально очікуваним результатом професійної підготовки. Подолання цього протиріччя можливе шляхом зміни діяльності тих осіб, які безпосередньо здійснюють процес навчання. Реалізація орієнтованої діяльності, яка розвивається як професійна, обумовлює і відбір адекватних розвиваючих технологій навчання.

На третій стадії (адаптація) йде активне освоєння діяльності через опанування виконавчої частини нормативно схваленої професійної діяльності. Виконання професійної функції призводить до формування спеціальних умінь і навиків. Розвиток діяльності на цьому етапі пов'язаний із рівнем досягнутих умінь.

Четверта стадія (професіоналізація) характеризується утворенням блоків інтеграційних елементів діяльності, так званих модулів діяльності, які формуються у міру вдосконалення виконавчої частини у процесі її освоєння. Утворення таких великих блоків дозволяє досягти найбільш стабільного стилю виконання діяльності. Саме стабілізацією нормативно схвалюваної діяльності, як правило, і закінчується становлення професійної діяльності. Подальший її розвиток на п'ятій стадії становлення повинен призвести до нового якісного рівня виконання діяльності – творчого. Його особливістю є мобільність діяльності при сформованості її структурних і функціональних елементів, а також пошук нового інструментарію, його освоєння і вдосконалення, розвиток дослідницького компонента діяльності.

Таким чином, представлені позиції є основою для створення умов професійного

становлення особистості у рамках культурно-освітнього середовища ВНЗ. Створення такого середовища неможливе без глибокого розуміння сутності культури, без розробки культурологічного метапринципу в дослідженні. І це не випадково, оскільки навіть саме поняття «культура» є дуже близьким до таких основних понять педагогіки, як «освіта» і «виховання». Як вказують А. Арнольдів, Б. Гершунський, М. Мід, Е. Орлова та інші, культура – це також набір культурних засобів і технологій діяльності, що передаються з покоління в покоління, розвиваються ними; основна умова і процес включення людей в співтовариство. Культура – це і картина світу, і особливості світосприйняття і пояснення світу [10].

Поняття «культура», задаючи вищий філософський і культурологічний ранг уявленням і ідеям педагогіки, допомагає подолати вузькодисциплінарну точку зору на процес професійно-особистісного становлення студента і дозволяє побачити соціокультурні реалії й особливості того середовища, в якому він відбувається.

Враховуючи глибинні витоки виникнення поняття «культура», представимо його філософський аспект. Так, німецький філософ І. Гардер визначив культуру як «рівень людяності» і «друге народження людини», оскільки від народження людина не має того, що вона отримує у процесі свого входження в культуру та опанування досвіду людства. Це дозволяє нам характеризувати її як людину тієї або іншої культури [11].

У свою чергу М. Бердяєв вважав, що «..культура пов'язана з культом предків, із відданням і традицією. Вона наповнена священної символіки, в ній подані знаки і риси іншої духовної діяльності. Будь-яка культура, навіть матеріальна, є культура духу; всяка культура має духовну основу – вона є продуктом творчої роботи духу над природними стихіями» [7].

Н. Крилова пропонує наступне філософське розуміння даного феномена: культура – це сума духовних досягнень і пам'ять людства; творче самовираження людей (результат і процес творчості); сукупність загальнозначущих сенсів, знаків і символів; система норм і зразків поведінки, що існують у суспільстві; основа соціальної пове-

дінки, успадкована від попередніх поколінь (мова, теоретичні ідеї, повсякденні культурно організовані види діяльності); спосіб життя або життєдіяльності, а також їхній контекст; сукупність матеріальних і духовних цінностей; цільність досвіду; досягнення особистості, що залучаються нею і що залучають її до суми загальнолюдських досягнень [8].

Важливим, як показує аналіз теорії культури (А. Арнольдів, В. Козирєв, Н. Крилова, В. Лекторський, С. Моложавий та інші), є питання про її основні функції. Серед головних функцій культури найбільш часто виділяють наступні:

- перетворююча – відповідає необхідності пристосовувати природу, у тому числі і природу самої людини, до потреб суспільства;

- організаційна – відповідає необхідності створення моделі майбутнього;

- пізнавальна – забезпечує накопичення і поглиблення знань про об'єктивні закони буття;

- ціннісно-орієнтаційна – відповідає необхідності консолідації суспільства на основі єдиних ідеалів, оцінок, норм;

- комунікативна – відповідає необхідності забезпечувати спілкування людей усіма доступними для цієї культури засобами;

- соціальна – відповідає потребам кожної соціальної системи формувати людей за її образом і подібністю;

- регулююча – дозволяє корегувати громадські стосунки і поведінку людей відповідно до норм, прийнятих у певному соціумі;

- гуманістична – припускає формування особистості у відповідних умовах;

- адаптивна – відповідає необхідності встановлювати відповідність між особистістю та умовами зовнішнього середовища з метою самозбереження.

Ми вважаємо за доцільне додати до вищезазначених функцій так звані діючі функції культури. Оскільки процес навчання у ВНЗ і його середовище визначають професійно-особистісне становлення студента як майбутнього фахівця, то такі функції слід назвати професійними. При цьому слід мати на увазі, що найважливішими компонентами людської культури разом з нормами та ідеа-

лами є цінності.

Цінностями називають такі характеристики об'єктів і процесів, які мають найважливіше позитивне значення для людей. Цінності можна класифікувати за спрямованістю й характером і поділяти на об'єктні (предметні) і суб'єктні. У багатьох культурних процесах цінності відіграють роль еталонів, з їхньою допомогою діяльність стає мотивованою і осмисленою. Саме цінності набувають важливого значення у професійно-особистісному становленні студента і визначають напрями розвитку будь-якого середовища, а також діяльність усього педагогічного колективу ВНЗ. Таким чином, культура є певним рівнем розвитку суспільства, творчих здібностей людини, виражених як в її діяльності, так і у взаєминах з іншими людьми. Культура знаходить свій прояв у створюваних ними матеріальних і духовних цінностях, що в єдності входять до складу культурного середовища будь-якої освітньої установи, де студент активно діє і реалізує себе як суб'єкт культури. Саме там він обирає найбільш значимі цінності та ідеали, використовує їх як матеріал для здійснення самоосвіти.

Розглядаючи теоретичні положення культурно-освітнього середовища, необхідно звернутися до питання про його компонентний склад, в якому виділяють як статичні об'єкти, так і ті, що постійно змінюються і розвиваються.

У переліку компонентів освітнього середовища, розробленого Г. Ковалевим, виділяється соціально-контактна, інформаційна, соматична і предметна складові, які автор називає частинами [12]. Соціально-контактна частина освітнього середовища в його інтерпретації складається з трьох компонентів: особистого прикладу оточення, його досвіду, способу життя, характеру взаємин; установ і організацій, з якими людині доводиться взаємодіяти; соціометричних характеристик середовища. Інформаційна частина включає правила внутрішнього розпорядку освітньої установи, її статут і традиції, засоби наочності й рекламу, а також персонально адресовані висловлювання (ради, побажання, доручення, критику). Соматична частина є власне тілом людини і її станами. Предметна частина об'єднує мате-

ріальні умови навчання і життєдіяльності.

У даному випадку ми бачимо, що у розумінні Г. Ковалева освітнє середовище розглядається як простір, який є лише зовнішнім оточенням людини (соціально-контактна, інформаційна частини), але й є внутрішнім її простором, представленим її соматичною частиною.

У дослідженні С. Шеховцева ми знаходимо ідею не тільки про освітнє середовище, але й про його універсальний характер і нові завдання. У числі останніх головними були виділені не просто підготовка фахівця, а виховання людини, здатної мислити універсально, знання якої носили б не стандартно політехнічний характер, а утворювали б цілісну картину світобачення. На думку М. Швецова, компонентами освітнього середовища виступають різноманітні й різнорівневі навчальні матеріали, педагогічно організовані так, щоб дозволити тому, що вчиться, «заглиблюватися до сенсу» різних предметних областей, відкривати для себе зміст теоретичних побудов найбільш значущих мислителів. Причому, на думку дослідника, розвиток середовища визначається не тільки наявністю оновленого знання, тобто змісту освіти, але й якісно новим характером досягнення «оновленого» освітнього простору [13].

Здійснений нами аналіз акцентує увагу на тому, що освіта виступає як процес трансляції культурно-оформлених зразків людської діяльності. Сенс освіти полягає не лише в трансляції соціального досвіду в часі, але й у відтворенні сталих форм громадського життя в просторі культури.

Характер системи освіти (ідеали освіти, набір навчальних дисциплін, способи взаємовідносин викладача і студента, організація «життя ВНЗ» тощо) визначається відповідним типом культури і змінюються разом із її зміною, тобто є історично і культурно детермінованим.

У світлі трансформацій, які відбуваються в сучасній системі освіти і які пов'язані з відмовою від історично освячених стереотипів (вироблення у студента знань, умінь, навиків), на передній план виходить той принциповий факт, що гуманітарні й соціальні дисципліни не можуть викладатися і засвоюватися такими ж методами, як і

природничі дисципліни. Для наук про людину і суспільство головним стає не те, що в них вивчаються закони, на основі яких можна прогнозувати діяльність, а те, що вони вчать мистецтву інтерпретації і розумінню іншої індивідуальності, іншої культури, історії. Як не парадоксально, але тільки гуманітарно-освічена людина може не догматично розуміти основи природничо-наукового знання і розуміти, що саме це знання історично і культурно визначене.

Отже, освіта виступає активним прискорювачем культурних змін і перетворень як у суспільному, так житті і в окремій людині. Духовні засади в людині знаходять свій прояв тільки завдяки її «вростанню» в культурну спадщину сім'ї і культурну традицію, яку вона засвоює упродовж усього життя за допомогою процесів освіти, виховання і професійної діяльності.

Здійснений нами аналіз професійної діяльності, яка формується у процесі професійного становлення студента, дозволяє прослідкувати її зв'язок з професійно-освітнім компонентом культурно-освітнього середовища ВНЗ і визначити її місце у ньому. Наведені вище характеристики доводять, що це поняття неможливо розглядати як щось загальне, як незалежну змінну. Під час аналізу йдеться про конкретне середовище життєдіяльності, його компоненти і прояви, цінності. Виділяються не лише духовні й матеріальні компоненти, але й зовнішні і внутрішні прояви культури, їх складні взаємозв'язки, що виражають сенс і якості першої. Основна форма культурної діяльності – вільна творчість, продуктивна діяльність у процесі розвитку, освіти і професійного становлення особистості. Найважливішою умовою останнього є творче спілкування усіх суб'єктів освітнього процесу і, передусім, викладача і студента. Саме така культурна діяльність має бути організована в культурному середовищі ВНЗ, що дозволить підвищити ефективність процесу професійного становлення студентів.

Слід також зазначити, що незважаючи на численність досліджень, на сьогодні все ще не існує єдиного підходу до визначення сутності професійного становлення студентів в умовах культурно-освітнього середовища вищого технічного закладу. Ми вважа-

ємо, що психологічна готовність до професійної діяльності характеризується наявністю у фахівця знань, умінь і навиків, що дозволяють йому її здійснювати на рівні сучасних вимог науки та техніки. Оскільки будь-яка діяльність є виконанням численного ряду завдань, то професіоналізм у ній проявляється, перш за все, в умінні бачити завдання, їх формулювати, застосовувати методологію і методи спеціальних наук для постановки діагнозу і прогнозування, оцінювати й обирати найбільш придатні для виконання завдань методи.

Ми знаємо, що сучасний простір соціокультурного буття сповнений рядом досі не бачених проблем та суперечностей. Ми живемо в суспільстві знань, причому не просто знань, які фіксують ті чи інші сторони дійсності, а знань, завдяки яким відбувається становлення нових цивілізаційних вимірів. Цими знаннями користується дуже мала кількість студентів, і більшість з них потребують допомоги у їх засвоєнні. Цю категорію людей можемо назвати «масовою людиною» – звичайною, пересічною, яка підвладна маніпуляціям свідомістю (Т. Г. Кремень). Чи можна це вважати небезпекою у нашому суспільстві? Так! І особливо, тому що така маніпуляція знаходить свій прояв у професійній підготовці будь-якого спеціаліста. Саме тому слід звернути увагу на спеціалістів, яким за сучасними вимогами необхідно досить швидко реагувати на реалії сучасного життя. Це означає, що студент має не тільки засвоювати професійні знання, але й готувати себе до діяльності в нашому освітньому просторі, який постійно оновлюється. Лише інноваційне суспільство, яке вміє цілеспрямовано виходити із своєї культурної, освітньої закритості, має шанс чітко, самостійно, із знанням справи пережити вибухові виклики, які допомагають розвитку цивілізації. Це вимагає формування системи професійної підготовки майбутнього спеціаліста, яка базується на таких критеріях, як:

- новизна: абсолютно нові, раніше невідомі педагогічні ідеї і дії, які допоможуть студентам адаптуватися в навколишньому світі;

- радикальність: покращення і розвиток як традиційних напрямків вивчення дисциплін, так і створення нових;

– масштабність: зміни в навчальних закладах, в навчальних дисциплінах, а також педагогічні винаходи, інновації у сфері навчання і виховання;

– сфера виникнення і застосування: кожен студент повинен грамотно застосовувати свої знання та здібності [14].

Безумовно, уведення додаткових факторів для класифікації перерахованих характеристик запропонованого феномену, значно збільшує і число параметрів моделі культурно-освітнього середовища. Це дозволяє більш детально оцінювати специфіку освіти, хоча й може призвести до ще більшої формалізації цілісного явища, яке допомагає розвиватися спеціалісту не лише в період професійної діяльності, але й задля особистісного зростання.

Висновки. Здійснене дослідження дозволяє визначити основні складові розвитку культурно-освітнього середовища у професійній підготовці спеціалістів, а саме:

- вибір професії та набуття вмінь реалізувати себе в обраній сфері;
- контроль за діями, тобто вміння спостерігати за діями і вчинками студентів;
- закріплення знань і вмінь під час проходження виробничої практики;
- підвищення вимог як до самого себе, так і до навколишнього середовища;
- спонукання до діяльності.

Величезне значення для розвитку культурно-освітнього середовища студента, і, особливо майбутнього спеціаліста, має ціла система часткових умов, які можна включити в загальну вимогу індивідуального підходу до навчання студентів. Для того, щоб студент міг зробити вагомі кроки на шляху розвитку, викладачам слід робити завдання більш складними. Це дозволить студенту грамотно та адекватно реагувати у будь-якій життєвій ситуації. Перехід від розв'язання простих завдань за допомогою викладача до самостійної й успішної роботи над складними, від наслідувальних або виконавських дій до самостійного відбору й застосування відомих знань і способів дії – це головна умова розвитку культурно-освітнього середовища.

Сьогодні, на жаль, ці вимоги у вітчизняній системі освіти краще розроблені в теорії навчання, ніж у теорії виховання. Тому

для досягнення більш ефективного управління розвитком студентів у навчальному процесі необхідно поєднувати навчання, виховання й практику у межах культурно-освітнього середовища ВНЗ. На нашу думку, готовність майбутніх спеціалістів – це структурне утворення особистості, яке включає в себе цілісне та ціннісне ставлення до отримання знань і використання їх на практиці на основі професійних якостей.

Література

1. Маршалл А. Принципы экономики / А. Маршалл. – М. : ЭКСМО, 2003. – 456 с.
2. Беккер Г. С. Человеческое поведение: экономический подход: Избр. труды по эконом. теории / Г. С. Беккер; пер. с англ. Е. В. Батракова и др. – М. : ГУ ВШЭ, 2003. – 671 с.
3. Стігліц Дж. Економіка державного сектора: пер. з англ. А. Олійника, Р. Скільського. / Дж. Стігліц. – К. : Основи, 1998. – 854 с.
4. Криклій А. С. Освіта і професійне навчання як чинники розвитку трудового потенціалу / А. С. Криклій. – К. : Репрографіка, 2005. – 473 с.
5. Психология становления педагога профессиональной школы / Н. Ф. Зеер, Н. С. Глуханюк, О. Н. Шахматова и др. – Екатеринбург : Изд-во Урал. Гос. проф.-пед. ун-та, 1996. – 147 с.
6. Психология профессиональной подготовки / Под ред. Г. С. Никифорова. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1993. – 172 с.
7. Сергеев И. С. Основы педагогической деятельности: учеб. пос. / И. С. Сергеев. – СПб. : Питер, 2004. – 316 с.
8. СЕРЕЖНИКОВА Р. К. Становления субъективности студентов в образовательном процессе университета / Р. К. СЕРЕЖНИКОВА. // Наукові праці. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. Випуск 3 (145) // Донецький національний технічний університет. – Донецьк, 2009. – С. 103–111.
9. Бердяев Н. А. О назначении человека / Н. А. Бердяев. – М. : Республика, 1993. – 381 с.
10. Крылова Н. Б. Культурные модели образования с позиции постмодернистской педагогики / Н. Б. Крылова. // Новые ценности образования: культурные модели школ. Вып. 7. М. : Инноватор, 1997. – С. 185–204.
11. Годник С. М. Педагогическая деятельность: парадоксы теории практика / С. М. Годник. // Вестник Воронежского государственного университета. Воронеж : ВГУ ВГИ МОСУ, – 2001. – № 1. – С. 27–38.
12. Пріоритетні напрямки розвитку професійної освіти // Науковий вісник: Зб. наук. праць ПДПУ ім. К. Д. Ушинського / Мат. Міжн. наук.-практ. конф. – Ч.1. – Одеса, 2002. – Вип. 10. – 164 с.
13. Швецова В. М. Педагогическое сопровождение развития готовности к управленческой деятельности руководителя образовательного учреждения: дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Швецова Валентина Михайловна. – Хабаровск, 2009. – 197 с.

14. Зязюн І. А. Філософські засади освіти: освітні і виховні парадигми, освітні технології, діалектика педагогічної дії. / І. А. Зязюн. // Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти. – Київ, 2003. – С. 18–31.

В статті досліджується процес професійно-особистісного становлення майбутніх фахівців через призму культурно-освітнього середовища та системи організації освітнього процесу в університеті. Відзначається, що психологічна готовність до професійної діяльності характеризується наявністю у фахівця знань, умінь та навичок, засвоєних та отриманих через ціннісне світосприйняття.

Ключевые слова: професійне становлення, професійна діяльність, соціокультурні цінності, професійно-особистісне становлення, майбутні фахівці, культура, культурно-освітнє середовище.

The process of professional and personal formation of the future specialists is studied through the lenses of cultural and educational environment and the system of organization of educational process in university. It is pointed out that psychological readiness to the professional activity means that specialist has particular knowledge and skills that he got through perception of the world.

Keywords: professional formation, professional activity, sociocultural values, professional and personal formation, future specialists, culture, cultural and educational environment.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Бардасем А. В.

Надійшла до редакції 8.04.2014.